

Florent Georgesco

”För Putin är fiender utomlands viktigaste drivkraften i rysk historia”

Intervju med franske historikern Nicolas Werth

Ur *Le Monde*, 29 december 2023

Två år efter upplösningen av organisationen *Memorial*, som arbetade för mänskliga rättigheter och att granska sovjettidens brott, ger historikern och Sovjetkännaren Nicolas Werth en mörk bild av repressionen i Ryssland och regimens metodiska användning av historiska lögner.

Den 28 december 2021 tillkännagav Högsta domstolen i Ryssland att organisationen *Memorial*, grundad 1987 för att återge sanningen om sovjettidens brott och försvara de mänskliga rättigheterna i dagens Ryssland, skulle upplösas. Ett år senare erhöll denna NGO Nobels fredspris. Hur ser det ut idag då Putinregimens manipulering av historien bara fortsätter att intensifieras liksom våldet i Ukraina och övergreppen mot oppositionella på hemmaplan? De frågorna behandlas i denna intervju med historikern Nicolas Werth. En av hans första böcker, som utkom 1984, har precis getts ut på nytt med titeln *Le Communisme au village. La vie quotidienne des paysans russes de la révolution à la collectivisation* [Ryska bönders vardagsliv, från revolutionen till kollektiviseringen], Éds. Les Belles Lettres, 496 sid. Han är också ordförande för *Memorial France*.¹

Vad finns kvar av *Memorial* idag?

Många av de aktiva har tvingats gå i exil för att inte bli arresterade. Men en del är kvar. Vi ska ha klart för oss att *Memorial* hade en komplex struktur med en rad olika avdelningar. Det som blev upplöst i december 2021 var de centrala strukturerna *Memorial International* och *Memorial Mänskliga rättigheter*. Andra delar har inte formellt förbjudits. Men det polisiära trycket är konstant och de medlemmar som stannat kvar i Ryssland får mer och mer övergå till underjordisk verksamhet och egentligen sker huvuddelen av *Memorials* arbete nu i exil.

Det har resulterat i en omorganisation utomlands. I juni bildades en europeisk NGO under namnet *Association Memorial internationale*. Styrelsen för den hade ett möte i Berlin i början av december för att bestämma om stadgar, inriktning, osv. Den står av tre avdelningar som fortfarande är verksamma i Ryssland, tre ryska avdelningar i exil och nio europeiska avdelningar, bl a *Memorial France* och den ukrainska avdelningen, Gruppen för försvar av mänskliga rättigheter i Charkiv, vars verksamhet idag främst består i att dokumentera ryska krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten. Dess arbete är oerhört viktigt. Att visa solidaritet med Ukraina är en viktig politisk axel för organisationen.²

Vad vet du mer om situationen för medlemmarna?

Det mest oroande gäller Jurij Dimitrijejev [historiker och medlem av *Memorial*], som sitter anhållen sedan 2016 och 2022 dömdes till femton års fängelse. De få nyheter vi har om honom är inte goda. Han befinner sig i en hård straffkoloni i Mordvinien. Han börjar närma sig 70 och är inte vid bästa hälsa. Det finns inget hopp om någon förkortning av hans straff.

Vi oroar oss också för Oleg Orlov [en av grundarna av *Memorial*] som i november dömdes till mycket höga böter på grund av sina många protester mot kriget i Ukraina. Åklagarmyndigheten har

¹ Werth var också en av huvudförfattarna till *Kommunismens svarta bok*, där han skrev om Sovjet, se [En stat mot sitt folk. Våld, repression och terror i Sovjetunionen-](#)

² Mer om den internationella människorättsorganisationen *Memorial*, se <https://sv.wikipedia.org/wiki/Memorial>

överklagat och försöker påvisa att han drivs av ”ideologiskt och politiskt hat mot Ryssland”, en försvårande omständighet som om den vinner bifall kan resultera i ett långt fängelsestraff.

Medlemmar på basnivå förföljs också regelbundet. Det ingår i den våg av repression som utlösts. Enligt den ryska NGO:n OVD-Info, *Memorial* närstående, har 19 847 personer arresterats mellan den 24 februari 2022 och 17 december 2023 för att ha visat sitt motstånd mot kriget. Enligt internationella kriterier kan 631 anhållna betecknas som politiska fångar. De domar som avkunnas, värdiga Stalintiden, blir hårdare och hårdare: tjugofem år för Vladimir Kara-Mourza, tjugotvå för Ivan Safronov, fjorton för Bachom Chamrojev ...

I boken *Poutine historien en chef* [Putin, förste historiker] (Gallimard, 2022) visade du att upplösningen av *Memorial* var kulmen på en process där regimen tagit kontroll över historiedokumentationen. Nya steg har tagits sedan dess, framför allt publiceringen i augusti av en ny lärobok i historia i två band för motsvarigheten till första året i gymnasiet och där ”specialoperationen” i Ukraina behandlas. Vad säger det om regimen utveckling?

En sak är direkt slående: det handlar bara om rysk historia. Inget sägs om vad som händer i omvärlden, utom det som handlar om sovjetisk och rysk utrikespolitik. En ung ryss som tagit studentexamen anses bara behöva kunna något om Ryssland. Men vilket Ryssland? Fakta förvrängs systematiskt. Och det har ökat jämfört med tidigare läroböcker.

Jag kan som exempel ta vad som i första bandet, ägnat perioden 1914-1945, sägs om Oktoberrevolutionen 1917. Den framställs som en katastrof, mindre i sig självt som att den ledde till inbördeskriget [1917-1922] som i sin tur orsakade en stor försvagning av Ryssland. Enligt författarna hade bolsjevikerna ingen skuld till inbördeskriget. Skulden läggs helt på de utländska interventionerna. Och det synsättet är något som hela tiden återkommer i läroboken: utländska fiender är drivkraften i rysk historia.

Ett annat viktigt drag, bland många andra: i första bandet finns bara en enda mening om Gulag och där heter det att 1930 ”var det den viktigaste producenten av guld, nickel och andra sällsynta metaller i landet”. Tidigare har det sagts att det var 1929 beslutet fattades att överföra interner till arbetsläger för att kunna ta till vara på naturtillgångarna i vissa regioner. Inget sägs om att det till stor del handlade om politiska fångar. Och framför allt stannar det där. Tills ett sista snabbt omnämnande av Gulag i andra bandet då det heter att 1953, efter Stalins död, blev 1,2 miljoner fångar frigivna. Varifrån kom de? Ett mysterium.

Vad är skillnaden mellan denna lärobok och tidigare?

Jag skulle säga att det rör sig om en hårdare attityd, en sorts propagandistisk planritning. Gulag omtalades mycket mer tidigare. Mycket mer sades om dissidenterna, om Solzjenitsyn till exempel. De nya läroböckerna håller sig mycket mer till vissa principer som de radikaliserar. Sovjetunionens storhet, trots några ”misstag” som förmildras maximalt. Imperialismen förnekas: det framställs alltid som att de folk som var underkastade rysk eller sovjetisk makt gjort detta frivilligt. Och, som jag nyss nämnde, konstant betoning av hotet utifrån.

Ett särskilt uttryck har dykt upp: ”Det kollektiva Väst”, vilket enligt ett annat uttryck i läroboken betyder ”USA och dess satelliter”. Det är ur den vinkeln som perestrojkan behandlas. Det kollektiva Väst strävade på 1980-talet mer än någonsin efter att försvaga Sovjetunionen. Och Gorbatsjov [vid makten 1985-1991] anklagas för att ha förstört sovjetsamhällets immunförsvar genom att öka yttrandefriheten och lätta på kontrollen av medierna. ”Maktens vertikalitet” avskaffades och det ledde till att Sovjetunionen föll samman. Därefter var det bara fråga om en sak: att återställa denna vertikalitet. Och det var vad Putin gjorde, enligt läroboken.

Hur framställs kriget i Ukraina?

Det mest intressanta i det kapitel som ägnas det, det sista i andra bandet, är vad som rör den s k nynazismen i Ukraina. Och jag citerar: denna nynazism ”är ingen avbild, ingen upprepning av den

tyska nationalsocialismen. Den är ett nytt fenomen, ett våld som fått fritt utlopp, språkligt, kulturellt, nationellt, hos en minoritet mot majoriteten”. Majoriteten av ukrainare är till sitt väsen ryssar som en minoritet försöker påtvinga en ukrainsk kultur, som författarna till boken betecknar som artificiell. Det är denna minoritet som, med stöd av det kollektiva Väst, igångsatt och underblåst Majdan-revolutionen och installerat ”en militärjunta” vid makten. Enligt denna mytologiska version är ”den militära specialoperationen” att betrakta som ett försvarskrig, där allt är tillåtet eftersom fienden består av denna russofobiska ”nynazism” som ger ”fritt utlopp åt sin våldskaraktär”.

Har Memorial något att sätta emot denna propaganda och det våld den rättfärdigar?

Under alla omständigheter gäller det att hålla ut. Fortsätta det arbete som påbörjats för att den historiska sanningen åtminstone ska finnas tillgänglig. Och även stödja dem som genom sina insatser och kamp underhåller hoppet om en regimförändring i Ryssland, hur otänkbar en sådan än kan förefalla i dagsläget. Propagandaverktygen är massiva. Men de sociala medierna gör att det inte går att kontrollera ett samhälle på samma sätt som på sovjettiden. Ett klick räcker för att nå oerhört många. Och regimen kan inte arresteras varenda en. Det måste tas i beräkning även om det är svårt att se hur det skulle utmynna i något reellt hot mot regimen.

För egentligen har Ryssland försvagats av de sanktioner man utsatts för, utan att ändå få de fulla effekter man tänkte sig. Där var målet att kunna bryta det sociala kontraktet mellan Putin och samhället och som går ut på följande: ni bryr er inte om politiken och jag tryggar ett visst välstånd åt er. Den ryska ekonomin har inte brakat ihop. Det får mig att bli pessimistisk. Särskilt som det västliga stödet falnar och att Trump kan återkomma till makten i USA.

I det läget är en rysk seger möjlig, inte i bemärkelsen att Ryssland skulle inta Kiev, man i form av ett status quo som inkluderar nuvarande erövringar. Det moraliska nederlaget skulle bli förfärligt för Europa och USA. Och skulle sannolikt åtföljas av ett uppsving för extremhögern i Europa och, på sikt, ett nederlag för Europatanken. Utöver en tragedi för Ukraina skulle det innebära en seger för Putins linje i kontinental skala. För att inte tala om de omedelbara riskerna för Georgien och Moldavien och vad det skulle innebära för de baltiska staterna om Nato försvagades efter en valseger för Trump.

Mot slutet av sista bandet i den nya läroboken finns en ganska uppseendeväckande mening, något som jag tidigare aldrig skådat: ”På 1990-talet, till följd av västlig propaganda, förhånades traditionella ryska värderingar som godhet, rättvisa, känslan för kollektivet, generositet, offervilja.” Det räcker med att utifrån denna moraliska uppläxning konstatera de övergrepp ryssarna gjort sig skyldiga till i Ukraina – massakrer på civila, mord, våldtäkter, bortförande av barn ... – för att få en föreställning om den brutalitet och de lögnar som skulle följa i spåren på ett nederlag för Ukraina. Även om det inte går att förhindra är det för mig avgörande att förbli klarsynt och oupphörligt fortsätta att varna.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

[Nicolas Werth om Putins Ryssland och Ukraina](#)

Benny Andersson: [I tsarernas fotspår. Den ryska imperialismen vaknar på nytt](#)

Clara Apt: [Rysslands hotfulla Ukraina-retorik](#). En sammanställning av ett stort antal uttalanden (2023)

Zbigniew Marcin Kowalewski: [Erövringen av Ukraina och den ryska imperialismens historia](#)

Vladimir Putin: [Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare](#)

Timofej Sergejtsev: [En rysk plan för folkmord på Ukrainas folk](#)

[Vart går Ryssland? Olycksbådande ideologiska tendenser](#) (3 artiklar)